

**Osteoarqueologia Humana: Anàlisi Antropològica de Grups Socials**

Codi: 44480

Crèdits: 6

| Titulació                        | Tipus | Curs | Semestre |
|----------------------------------|-------|------|----------|
| 4317545 Arqueologia Prehistòrica | OT    | 0    | 1        |

La metodologia docent i l'avaluació proposades a la guia poden experimentar alguna modificació en funció de les restriccions a la presencialitat que imposin les autoritats sanitàries.

**Professor/a de contacte**

Nom: Cristina Rihuete Herrada

Correu electrònic: Cristina.Rihuete@uab.cat

**Equip docent**

Camila Oliart Caravatti

**Utilització d'idiomes a l'assignatura**

Llengua vehicular majoritària: espanyol (spa)

**Equip docent extern a la UAB**

Joana Caterina Araujo Bruno

**Prerequisits**

No en té.

**Objectius**

L'objectiu de l'assignatura rau en proporcionar els elements formatius necessaris per a l'estudi de les restes esquelètiques humanes procedents d'excavacions arqueològiques a partir de quatre grans eixos temàtics:

- tafonomia de les pràctiques funeràries
- filiació i parentiu
- paleopatologia
- indicadors de violència i aplicacions forenses

Atès que l'assignatura té un marcat component de coneixement aplicat, la programació té un elevat contingut pràctic en tots i cadascun dels temes i destaca per l'ús rutinari de models anatòmics i de la col·lecció de referència del laboratori de Bioarqueologia Humana.

**Competències**

- Analitzar críticament una problemàtica científica determinada a partir de evidències i documentació específiques.

- Analitzar i extreure informació científica rellevant de materials arqueològics i dels resultats obtinguts en anàlisis científiques especialitzades.
- Combinar resultats procedents de diferents programes d'anàlisis especialitzades, identificant eventuais contradiccions i elaborant síntesis conclusives.
- Demostrar habilitats de rigor, responsabilitat i qualitat en el treball científic i divulgatiu.
- Gestionar i desenvolupar aportacions originals en el marc de la recerca teòrica i/o de aplicació pràctica.
- Que els estudiants sàpiguin aplicar els coneixements adquirits i la seva capacitat de resolució de problemes en entorns nous o poc coneguts dins de contextos més amplis (o multidisciplinaris) relacionats amb la seva àrea d'estudi.
- Que els estudiants tinguin les habilitats d'aprenentatge que els permetin continuar estudiant, en gran manera, amb treball autònom a autodirigit.
- Reconèixer els reptes actuals en l'àmbit d'estudi de l'arqueologia prehistòrica
- Reconèixer i valorar les conseqüències socials del treball propi, tenint en compte la diversitat característica de les comunitats humanes en qüestions de gènere, identitat i multiculturalitat.
- Treballar tant de manera individual com en equips de caràcter interdisciplinari

## Resultats d'aprenentatge

1. Aplicar críticament les tècniques de recerca en osteologia humana.
2. Aplicar els aspectes ètics en l'anàlisi de les necessitats culturals de diversos tipus de públic.
3. Aplicar protocols d'execució dels treballs de camp i recollida de mostres osteoarqueològiques.
4. Avaluar críticament la idoneïtat de les diferents eines instrumentals necessàries per a la recerca en arqueobotànica.
5. Demostrar la capacitat d'integració en un equip amb especialistes d'altres disciplines
6. Incloure en les propostes i reflexions dels treballs duts a terme aspectes vinculats a les perspectives de gènere, accessibilitat universal, multiculturalitat.
7. Organitzar, planificar i gestionar treballs de recerca osteoarqueològics.
8. Organitzar, planificar i gestionar treballs de recerca.
9. Que els estudiants sàpiguin aplicar els coneixements adquirits i la seva capacitat de resolució de problemes en entorns nous o poc coneguts dins de contextos més amplis (o multidisciplinaris) relacionats amb la seva àrea d'estudi.
10. Que els estudiants tinguin les habilitats d'aprenentatge que els permetin continuar estudiant, en gran manera, amb treball autònom a autodirigit.
11. Que l'alumnat sàpiga aplicar els coneixements adquirits i la seva capacitat de resolució de problemes en entorns nous dins de l'anàlisi osteoarqueològica.
12. Valorar les possibilitats reals d'incidir en la ciutadania mitjançant l'acció cultural.

## Continguts

BLOC 1. Osteologia humana: identificació anatòmica i principis dels estudis bioarqueològics i osteobiogràfics

- Introducció. Anatomia, osteologia i bioarqueologia.

- L'esquelet humà I: la volta craniana. Elements ossis, punts anatòmics, sutures e morfologia craniana. Centres d'ossificació i obliteració de sutures. Dimorfisme sexual. Craniometria. Trets epigenètics. Pràctiques d'identificació i d'estimació de sexe i edat.

- L'esquelet humà II: dentició. Anatomia dentària, sistemes de notació i procés de formació i erupció. Pràctiques d'identificació i d'estimació d'edat.

- L'esquelet humà III: tronc i cintures. Tipus de vèrtebres i costelles. Elements ossis de la cintura escapular i la pelviana. Indicadors d'ontogènia i dimorfisme sexual. Pràctiques d'identificació i d'estimació de sexe i edat.

- L'esquelet humà. IV: extremitats. Ossos dels membres superiors i inferiors. Fusió epifisària i mètrica diafisària. Pràctiques d'identificació i antropometria. Estimació d'estatura.

- Identificació i registre de restes humanes. Pràctiques

## BLOC 2. Aplicacions

- **Arqueotanatologia.** Implicacions osteològiques de les pràctiques funeràries i dels sistemes d'enterrament. Agents tafonòmics, processos cadavèrics i esqueletització. Inhumacions primàries, secundàries, simultànies i múltiples. Tractament del cos i ritual funerari. Determinació de casos pràctics.

- **Filiació i parentiu.** Paleogenètica i arqueogenètica: principis d'anàlisi. ADN mitocondrial i nuclear. Distància biològica i herència genètica en l'anàlisi del parentiu biològic i dels patrons de residència i migracions. Presentació i discussió de casos pràctics.

- **Paleopatologia.** Anomalies i marcadors ossis. Diagnòstic i diagnòstic diferencial. Síndromes congènits, metabòlics i infecciosos. Marcadors posturals i laborals. Traumatismes i estigmes de violència. Identificació i determinació de casos pràctics.

- **Crims contra la humanitat i aplicacions forenses.** Investigació de fosses de la repressió franquista. Problemes i limitacions de la identificació de víctimes a través de la discussió de casos pràctics. Tècniques i aplicacions de l'aproximació facial forense. Introducció pràctica a la digitalització i modelització 3D.

## Metodologia

### Activitats dirigides:

- Clases introductòries sobre els plantejaments teòrics i metodològics de la disciplina amb presentacions digitals
- Seminaris de discussió amb professorat col·laborador extern
- Pràctiques de laboratori amb assistència de models anatòmics i col·lecció de referència del Laboratori de Bioarqueologia Humana
- Resolució de casos i exercicis pràctics en format telemàtic

### Activitats supervisades:

- Tutories i exercicis pautats d'aprenentatge (individuals o en grups reduïts)
- Aprenentatge basat en problemes

### Activitats autònomes:

- Cerca de documentació, lectura de textos, exercicis amb auto-correcció (aula Moodle), estudi

Nota: es reservaran 15 minuts d'una classe, dins del calendari establert pel centre/titulació, per a la complementació per part de l'alumnat de les enquestes d'avaluació de l'actuació del professorat i d'avaluació de l'assignatura/mòdul.

## Activitats formatives

| Títol                                                | Hores | ECTS | Resultats d'aprenentatge |
|------------------------------------------------------|-------|------|--------------------------|
| Tipus: Dirigides                                     |       |      |                          |
| Classes expositives, seminaris i sessions pràctiques | 37,5  | 1,5  | 1, 5, 8, 9, 10           |
| Tipus: Supervisades                                  |       |      |                          |
| Tutorització                                         | 37,5  | 1,5  | 2, 6, 7, 11, 12          |
| Tipus: Autònomes                                     |       |      |                          |
| Preparació de proves i de treballs                   | 65    | 2,6  | 1, 3, 4, 9, 10, 11       |

## Avaluació

Realització del quadern de pràctiques 60%

Treballs individuals i en grup (exercicis i resolució de problemes) 30%

Assistència i participació activa 10%

## Activitats d'avaluació

| Títol                          | Pes | Hores | ECTS | Resultats d'aprenentatge          |
|--------------------------------|-----|-------|------|-----------------------------------|
| Pràctiques d'aula i laboratori | 60% | 6     | 0,24 | 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12 |
| Treballs individuals i en grup | 40% | 4     | 0,16 | 1, 3, 6, 7, 9, 10, 11             |

## Bibliografia

### BLOC 1

ALQAHTANI, S. J.; LIVERSIDGE, H. M.; HECTOR, M. P. (2010), "Atlas of tooth development and eruption", *American Journal of Physical Anthropology*, 142(3): 481-90. <https://doi.org/10.1002/ajpa.21258>

BUIKSTRA, J. y UBELAKER, D.H.(eds) (1994), *Standards for data collection from human skeletal remains. Proceedings of a Seminar at the Field Museum of Natural History organized by Jonathan Haas*, Arkansas Archaeological Survey Research Serie nº 44, Indianapolis.

NIKITA, Efthymia. (2017), *Osteoarchaeology. A Guide to the Macroscopic Study of Human Skeletal Remains*. Elsevier, Londres.

SCHAEFER, M., BLACK, S. y SCHEUER, L. (2009), *Juvenile osteology. A laboratory and field manual*. Academic Press, Londres.

TERMCAT (1993), *Diccionari d'anatomia*, Colecció Diccionaris terminològics, Fundació Barcelona, Barcelona.

UBELAKER, D. H. (1984), *Human skeletal remains. Excavation, analysis, interpretation*, edición revisada, Smithsonian Institution, Washington. (trad. castellano: *Enterramientos humanos. Excavación, análisis, interpretación*. Munibe, supl. 24, Sociedad de Ciencias Aranzadi, Donostia, 2003).

WHITE, T. D. (2011), *Human Osteology*, 3a edició, Academic Press, Nova York.

### BLOC 2

BUIKSTRA, J. (ed.) (2019), *Ortner's identification of paleopathological conditions in human skeletal remains*, Smithsonian Institution, Washington. Academic Press-Elsevier <https://doi.org/10.1016/C2011-0-06880-1>

DUDAY, H. (2009), *The Archaeology of the Dead: Lectures in Archaeothanatology*. Oxbow Books, Londres.

GELLER, P. (2017), *The bioarchaeology of socio-sexual lives. Queering common sense about sex, gender and sexuality*. Springer, Nova York.

ETXEBERRIA, F. (coord.) (2012), *Antropología Forense de la Guerra Civil Española*. Monográfico de la revista *Boletín galego de medicina legal e forense*, nº 18.

KATZENBERG, M.A. i GRAUER, A.L. (eds.) (2019), *Biological Anthropology of the Human Skeleton*. 3a edició, Wiley-Blackwell.

KLAUS, H.D., HARVEY, A.R. y COHEN, M.N. (2017), *Bones of complexity. Bioarchaeological case studies of social organization and skeletal biology*. University Press of Florida, Gainesville.

MARTIN, D.L. i HARROD, R.P. (2015), "Bioarchaeological contributions to the study of violence", *Yearbook of Physical Anthropology*, 156: 116-145.

MARTIN, D.L., HARROD, R.P. i PÉREZ, V.R. (2013), *Bioarchaeology. An integrated approach to working with human remains*. Manuals in Archaeological Method, Theory and Technique, Springer, Nova York.

MATISOO-SMITH, E. y HORSBURGH, K. Ann (2012), *DNA for archaeologists*. Left Coast Press, Walnut Creek, California.

LEWIS, M.E. (2007), *The Bioarchaeology of Children. Perspectives from biological and forensic anthropology*. Cambridge University Press, Cambridge.

SCHRADER, S.A. y BUZON, M.R. (2017), "Everyday life after the collapse: a bioarchaeological examination of enthesal change and accidental injury in Postcolonial Nubia", *Bioarchaeology International*, 1 (1-2): 19-34;  
<https://doi.org/10.5744/bi.2017.1000>

WALDRON, T. (2009), *Palaeopathology*. Cambridge University Press, Cambridge.

## **Programari**

Word, Power Point, Teams, PDF reader